

עיון, אם בשאינו יכול, הרי נעשה הפקר ובטלה השותפות? – ואפשר שאעפ"כ דנים באופן כזה שכשזכה מההפקר – זכה לשניהם. או יש לומר, כיון שאחד מן השותפין יכול להציל, כפי שאכן עשה, דנים הדבר כ"יכול להציל" ואינו הפקר. (עפ"י חזון איש – בבא בתרא ה, יג).

– איתא בתוספתא: שותפין שמחלו להם מוכסין – מחלו לאמצע, ואם אמרו: מחמת פלוני מחלנו – מה שמחלו מחלו לו. ובאר רבנו שמחה ז"ל מה חידוש השמיענו ברישא, שאפילו אם אחד מן השותפין בקש למחול לו – מחלו לאמצע, כאילו בקש בשליחות כולם. מלבד אם מחלו לו מעצמם ללא פיוס מצידו. וכתב על כך רב קלונימוס ז"ל: 'היה השר מוחל לו חלקו במס בבקשתו, והיה נותנו (אותו אדם, את הרווח שהריח) לקהל – כסבור הייתי שמדת חסידות היה נוהג, ורואה אני שמדת הדין הוא'. (מובא ברא"ש. וכתב, שאף שיש מקום לדחות את פירוש רבנו שמחה בתוספתא, מסתבר כפירושו ע"ש. וע' בחזו"א – ב"ב ה, יג במה שהקשה על דבריו). (ע"ע בפרוש אור-החיים הק' – פרשת לך יד, כא)

דף קיז

ציונים וראשי פרקים לעיון

'ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו – פטור. ואם נטל ונתן ביד – חייב' – מכאן הוכיח הש"ך (שפו ד"ה ועוד נ"ל. והביא כן מהמרדכי) ש'דינא דגרמי' אין חיובו אלא מדרבנן, כי אם הוא חיוב דאורייתא, הרי לא מצינו בדאורייתא חילוק במידת הפשיעה בנוקין, אלא ודאי חיובו מדרבנן ולא חיובהו אלא כשהזיד. (וע"ש מהרמב"ן מש"כ לדחות ראייה זו. וע' במובא לעיל כו על מחלוקת הראשונים בחיוב אדם המזיק באונס).

– נחלקו הראשונים ז"ל, אם נטל ונתן ביד חייב דוקא כאשר אנסוהו סתם, והלך הוא והביא משל חבירו, או אף כשאנסוהו להביא דבר מסוים והלך והביאו – ע' רמב"ם וראב"ד (חובל ומזיק ה, ד); רי"ף ושאר"ר כאן. ובשיטת רש"י – ע' מהרש"א, מהרש"ל ופנ"י. וע' באורך בחזו"א טז, כד ואילך. ולעיל בדף ס – חוברת יז).

'אבל היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא מיקלי קלייה' – מבואר, שאין איסור באופן שגם בלעדיו יד האנס שולטת בו, ויכול לקחתו בדרך אחרת. אולם אין להוכיח מכאן שמותר לכתחילה לעשות כן, אלא שאם אנסוהו, ובידם ליקח, מותר.

ומכל מקום, גם כאשר לא אנסוהו, אם עשה כן – פטור, שהרי לא הזיקו כלום. (עפ"י אג"מ חו"מ ח"א צב. א. והתיר שם לקבל משרת רואה חשבון ומפקח בעניני מכס, הגם שאפשר שיזדמן לו למסור לממשלה אנשים שפשעו במכס, והממשלה תחייבם יותר מהראוי על פי דין תורה. ונימק היתרו, כיון שגם בלעדיו ימצאו אדם אחר לאותו תפקיד, נמצא שלא הוא הגורם להפסד. ואפילו ליכנס לכתחילה לתפקיד אין לאסור, כיון שעיקר עבודתו אינו במציאת פשעים ועוולות, ואין זה אלא ספק שמא יזדמן לו מקרה שכזה, ואז כאשר יבוא לידו, יהא מותר לו להעיד, לכך אין לאסור קבלת המשרה לכתחילה. זה תורף תשובתו. ב. מה שכתב בפשטות שגם כאשר לא אנסוהו – פטור, בחזון איש (טז, כד) כתב להדיא דבלא אונס חייב לשלם, כיון שעדיין לא התייאשו הבעלים. וצ"ע).

'יתיב רב כהנא קמיה דרב, שמטיה לקועיה... אמר ליה רב כהנא עד האידינא...' – צריך לומר **'אמר ליה לרב כהנא...'** (גליונות קהלות יעקב. נ"ל שאין צורך לתקן, וכך יש לומר: **אמר ליה רב: כהנא, עד האידינא...'** שכן קרא רב לתלמידו-חברו, כבברכות סב. כשנחבא תחת מיטתו, אמר לו רב 'כהנא הכא את פוק...'. הערת הגר"מ מאוזו שליט"א: ובדק"ס משם כמה כ"י ומנורת המאור: אמר ליה רב לרב כהנא ע"ש. וכן נכון).

'(ע"ב) הגוזל שדה מחבירו ושטפה נהר – חייב להעמיד לו שדה אחר דברי ר' אלעזר...' – ר' אלעזר הסובר קרקע – נגזלת, חלוק גם על המשנה הקודמת, שאם נטלוה מסיקין, גם אם מכת מדינה היא, חייב הגוזל להעמיד לו שדה אחר. (עפ"י תוס' הרי"ד) לדעת חכמים ש'קרקע אינה נגזלת' – זהו לענין שאין בה קנינים לגזולן ואינו חייב באחריותה וכו', אבל לענין האיסור, כתב הרמב"ם (גנבה ז,יא) שעובר ב'לא תגזול', ואם בסתר – ב'לא תגנב'. וכפי הנראה לכאורה מדברי התוס' בבבא מציעא (סא. ד"ה אלא) – שיטתם שאין בזה לאו דאורייתא. וע"ש במהרש"א וב'פני יהושע'. (וע' בלשון הרא"ש בתשובותיו צה,א). ובחזו"א (ב"ק טז,יט) כתב שהושמט תירוצם, (שיש שם 'אם תאמר' ללא תירוצו, ואין זו מטבע לשונם), ולדבריו גם להתוס' יש 'לאו' בגזילת קרקע, ע"ש. ולענין 'לאו' בעבדים – ע' בהנ"ל. וברמב"ם וראב"ד – גניבה טא ובחדושי הגר"ח"ס; 'ברכת מרדכי' – ח"ב לד. (ואם יש לאו דגזילה וגניבה בקרקע, אתי שפיר הא דאצטריך (לעיל סב): מיעוט מתשלומי כפל בעבדים ובקרקעות, שאף שאינו קונה להתחייב באונסין, שם 'גניבה' יש כאן. וב'קובץ שיעורים' שם כתב שאין למדים גניבה מגזילה, ושם אכן המקור שקרקע אינה נגנבת. וזה דלא כהקצוה"ח (לד) שלמדים גניבה מגזילה. וע' ב'ברכת שמואל' (לג) תירוצו אחר).

'ר' אלעזר דרש ריבוי ומיעוטי...' – בכמה מקומות שמענו לר' אלעזר שדורש 'ריבוי ומיעוטי' (ע' סנהדרין מו. עירובין כז: ועוד), אולם גם לשיטתו ישנה מידת 'כלל ופרט', אלא שבכל מקום שמשמעות הכתוב לרבות, דורש ריבוי ומיעוט, ובשאר מקומות – בכלל ופרט. (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א תלב, עפ"י נזיר לה. וע"ש ביוס"ד במצויין).

באורי אגדה ופרפראות

מעשה דר' יוחנן ורב כהנא – ע' באריכות בחדושי אגדות – למהר"ל, באור המעשה כולו. ובאר שהמיתה שנאמרה כאן, וכן מה שאמרו 'שבע דרי' ו'שבע בסתרי' וכו' לא היה במוחש, אלא כל הדברים הללו הם שכליים, שהיה בדעתו כיושב אחורי שבע שורות, וכאילו נעשה כן בפועל, כענין שאמרו 'כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו'. וכן בשאר פרטי המעשה.

– מוצאים אנו בכמה מקומות בתורה ובדרז"ל, שכאשר אדם פוגע בזולתו, גם כאשר אין בו כל אשמה, או שכוונתו לטובה – נענש על כך שחברו נפגע על ידו. ואף כאן, ודאי רב כהנא לא פשע בכך שהיה נראה כמחייך, ואעפ"כ ניוזק מאתו דבר. כי הפוגע בחברו, הריהו מכניס ידו לתנור אש, שסכנתו טבעית, ואין הכוונה או מידת האשמה משנות את התוצאה. (שיחות מוסר – הגר"ח שמואלביץ. כד תשל"א; ב תשל"ב).

'דלו לי עיני ואחזייה' – שהיה רוצה לראותו, לפי שחריף היה (רש"י תענית ט.). ומהרש"א כתב לפרש,

לפי שאדם מבין יותר מחברו ומרבו כשרואה אותם, כמו שמצינו בכמה מקומות. (וע' ברמב"ן – סדר בלק, עה"כ 'זיעלהו במות בעל'; מגדים חדשים – ברכות נה.).

'הדרא ליה עכנא' – 'כתב הרב החסיד המקובל מהר"א גאלאנטי זלה"ה, בספרו 'קול בוכים' (דף צה, דפוס ונצ'יא), כי העכנא אשר במערת הצדיקים הוא היצר-הרע שלהם, שנתמתק ונעשה שומר להם, ע"ש'. (פתיח עינים' להחיד"א. וע"ע רמזים נחמדים בספר 'בן יהודיע').

(ע"ב) 'אמר רב נחמן בר יצחק...' – 'מקובל אצל הצדיקים בשם רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע, כי היתה נפשו שמחה בלימוד הש"ס בבואו למימרת רב נחמן בר יצחק. והגיד, כי ה'בעל דבר' רצה ליתן לו הרבה מדרגות יותר, ולהניח לו הרבה דברים, רק שלא ילמוד גמרא, ובפרט מימרת רב נחמן בר יצחק. והכיר מזה וידע ברוח קדשו שזוהו תיקון גדול לנפש לרצונו ית"ש, רק שילמדו גמרא, ובפרט בבואו לדברי ר' נחמן בר יצחק. (דברי תורה' ח"א כב. וראה עוד בספר 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' להר"ר מרגליות (ד, ה) על סגנונו של רנב"י לדבר בלישנא דחכימי וברמזי שמות וכו').

דף קיח

הערות ובאורים בפשט

'אבידה ופקדון לא ניתנו ליתבע אלא במקומן' – פשוט, שדוקא כאשר הפקדון והאבידה אינם עמו, אך אם הם עמו, יכול לתבוע פקדונו ואבידתו בכל מקום. (הרי"ף; תשב"ץ ח"א סו"ס סא)

'על מנת לצאת במדבר. פשיטא? לא צריכא דאמר ליה: ליהוי האי פקדון גבך דאנא למדבר נפיקנא, ואמר ליה איהו אנא למדבר נמי בעינא למיפק, אי בעינא לאהדרינהו לך התם מהדרנא לך' – הרי"ד בתוספותיו גרס 'ואמר ליה איהו אנא למדבר נמי... הכי קאמר ליה: אי בעינא...'. – שלא אמר לו כן בפירוש, כי אז עדיין קושית 'פשיטא' בעינה, אלא שבאמירתו שיוצא גם הוא למדבר, מפרשים דבריו כאילו אמר לו שיוכל לפרוע לו שם. (וברש"י לא משמע כן, אלא שהוא גרס 'אי בעית לאהדוריה...'. – היינו, שהלוה אמר לו אם ברצונך שאפשר לך שם – אפרע. ובזה כלולה גם זכות פרעון שיש ללוה לפרוע שם. ויש בדבר חידוש).

'לדעת – צריך דעת, שלא לדעת – מנין פוטר' – הרשב"א פרש שאין הטעם שצריך להחזיר לדעת משום קנס שקנסוהו לגנב, להודיע לבעלים 'זה גנבתי', אלא כיון שידעו בו הבעלים, סבר רב שצריך השבה כעין הגזילה כדי שיצא הגנב מידי החשד, ומשום כך לא מועיל מנין, כי עדיין לא יצא הגנב מפני החשד. (וע' בחידושי הראב"ד).

(ע"ב) 'מאי לאו בסלע לדעת ובפלוגתא דרב ושמואל, בטלה שלא לדעת ובפלוגתא דרב חסדא ור' יוחנן...' – לפי הנחה זו, לדעת רבי עקיבא לעולם צריך השבה לדעת, בין גנב לדעת בין גנב שלא לדעת, (כצירוף חומרותם של רב ושל רב חסדא). ודעות האמוראים כולם לא נאמרו אלא אליבא דתנא דמתניתין, שמועיל מנין על כל פנים בדבר אחד, אבל לרבי עקיבא לא מועיל מנין כלל.

- א. שיירה שעמד עליה גייס לבוזה.
ב. שכר ה'תייר' המראה לבני השיירה את הדרך.
ג. ספינה שעמד עליה נחשול לטבעה ויש לזרוק ממתענם של האנשים לים. (קטז):

- א. לפי ממון ולא לפי נפשות.
ב. אף לפי נפשות (וכתב הרא"ש: חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות).
ג. לפי משאוי ולא לפי ממון.
כאשר יש מנהג אחר – הכל לפי המנהג.

קצו. שיירה שעמד עליה גייס וטרפה, ועמד אחד והציל מהם – למי שייך אותו ממון שהציל? (קטז):

אם האחרים לא יכלו להציל – הרי הכל שלו, שכבר התייאשו. ואם יכולים להציל – אותו ממון שייך לבעליו הראשונים. ואם ע"י הדחק – בסתמא לא התייאשו, ואם אמר להם שמציל לעצמו ושתקו – זכה (רב אשי).
אם הציל ממון שיש לו שותפות בו, אם אמר שמציל לעצמו – וזכותו לחלק את השותפות במקום הפסד, ללא הסכמת השותף האחר – וזכה בחלקו, גם כאשר יכולים להציל. (רמי בר חמא)
וכן אם הוא פועל (שכיר של בעלי הספינה), אם אינם יכולים להציל – אם אמר שמציל לעצמו – הריהו חוזר בו משכירותו, וזכה. (רבא). (ושלש האוקימתות שבגמרא – הלכתא נינהו. רא"ש).

קצח. המראה / המוסר לאנס ממון חבירו, במקרים דלהלן – מה דינו? –

- א. הראה מיוזמת עצמו ממון חבירו לגזלנים.
ב. אנסוהו עכו"ם, והראה להם ממון חבירו.
ג. אנסוהו עכו"ם ונשא ונתן להם ביד.
ד. הופקד אצלו כלי יקר, ונתנו לגנב כדי להציל עצמו ממנו.
ה. מסר לעכו"ם ממון המוטל בספק אם שייך לו או לחבירו. (קיו)
א. דייקן מהמשנה לחייב. ומשמע לכאורה בגמרא שדין זה תלוי בשאלה הכללית של 'דינא דגרמי'. (ויש ראשונים הסוברים שמסור חמור מדינא דגרמי).
ב. פטור, ודוקא שאנסוהו לממון של חבירו, אבל אם באו לקחת משלו, אם הראה של חבירו – חייב. (עפ"י תוס').
ג. חייב, ודוקא אם הראה להם לפני שכבר עמדו על השדה ובידם היה ליטלה בלעדיו. (ונחלקו הראשונים אם חייב כשאנסוהו על שדה חבירו להביאה, או רק כשאנסוהו סתם, והלך והביא).
ד. אם בא הגנב מפני אותו כלי – פטור, ואם בא משום שאיש עשיר הוא – חייב, כדין מציל עצמו מממון חבירו.
ה. אביי פטר ורבא הורה לשמתו עד שיחזיר את הנכס וידון עליו.

קצט. מה דין התשלומים א. ברודף ששבר כלים של הנרדף או של אחרים. ב. נרדף ששבר את כלי הרודף או כלי אחרים. ג. של המציל את הנרדף ששבר כלי הרודף או כלים של אחרים? (קיו):
הרודף פטור מתשלומין מדין קלב"מ (רבא). הנרדף פטור על נזקי ממון הרודף וחייב על ממון כל אדם. המציל – פטור אף על ממון אחרים מצד התקנה.

ד. הגוזל שדה מחבירו – האם יכול לומר לו 'הרי שלך לפניך' כאשר נטלוהו מסיקין, או שטפה נהר? (קטז):
(קיו):

נטלוהו מסיקין – אם מכת מדינה היא, שאנסו גם קרקעות אחרות – אומר לו הרי שלך לפניך. ואם מחמת הגזלן – חייב להעמיד לו שדה אחר. שטפה נהר – אומר לו הרי שלך לפניך. ואולם לדעת ר' אלעזר קרקע נגזלת וחייב להעמיד לו שדה אחר (וכן כנטלוהו מסיקין פליג ר"א – עתור"ד).